

На робочем СТОЛІ

Владимир Кожаткин

Практические вопросы и ответы по перестрахованию

Страница 60

Михайло Клапків

Цікавою особливістю рецензованої праці є не лише універсальний виклад основних положень економічної теорії, але й їх адаптація до конкретних питань страхової політики і страхової науки

Страница 62

Рецензія на навчальний посібник професора Роланда Айзена «Основні риси вчення про народне господарство»

Друге видання. (Prof. Dr. Roland Eisen. Grundzüge der Volkswirtschaftslehre. — Wiesbaden: Betriebswirtschaftlicher Verlag Dr.Th.Gaclar GmbH, 1996. — t.1-96 с., t.2-70 с.).

Довідка: Професор, доктор економічних наук Роланд Айзен — завідувач кафедри економічної та соціальної політики в Інституті кон'юнктури, росту та розподілу Університету ім. Гете у Франкфурті-на-Майні. Сфера його наукових інтересів досить широка: економічна і соціальна кон'юнктура, відносини розподілу і страхування. Його друга докторська (забілітаційна) дисертація, захищена у 1977 році, була написана саме на страхову тему: «Теорія страхової рівноваги — невизначеність і страхування в теорії загальної економічної рівноваги».

Професор Айзен — член Німецького страхового об'єднання. У 1996 році його обрано почесним доктором (*doctor Honoris Causa*) Тернопільської академії народного господарства.

**Михайло
Клапків**
завідувач
кафедри
страхування
Тернопільської
академії
народного
господарства,
кандидат
економічних
наук

Рецензоване видання є одним із багатьох, які входять до серії робіт, охоплених загальною назвою «Загальне вчення про страхування». Однак, його головна відмінність від усіх інших полягає в тому, що воно присвячене викладові не окремих конкретних питань страхової політики, чи страхового підприємництва, а загальним питанням економічної теорії, яка, безумовно, є базовим, вихідним вченням для усіх галузевих економічних наук, в тому числі і для страхування.

Цікавою особливістю рецензованої праці є не лише універсальний виклад основних положень економічної теорії, але й її адаптація до конкретних питань страхової політики і страхової науки. Хоча взаємозв'язок загальних і конкретних навчальних економічних дисциплін завжди розглядався як необхідна умова глибокої професійної підготовки спеціалістів, та все ж вона не завжди виконувалася на належному рівні у нашій навчальній практиці.

Здебільшого має місце ситуація, при якій, якщо навіть галузева наука і старається погоджувати свою теорію із загальноекономічними основами, то не завжди при розгляді загальноекономічних проблем дається оцінка їх можливого прояву у конкретних господарських ситуаціях в окремих галузях народного господарства. Рецензована робота усуває цей загальний недолік в організації дидактичного процесу і забезпечує зворотній зв'язок дедуктивного характеру між навчальними дисциплінами різного ступеню

наукового узагальнення аналогічних господарсько-економічних процесів. У цьому полягає оригінальність даного навчального посібника.

Рецензована робота витримала вже два видання: перше — у 1992 році і друге — у 1996 році, що вже само по собі свідчить про непересічну теоретичну цінність твору. Своєму успіхові Роланд Айзен, безумовно, завдячує не лише глибоким знанням проблем загальної теорії, але й, (чого бракує іншим інтерпретаторам основ економічної теорії), — не менш глибоким знанням обраної галузевої теорії і практики — страхування.

Посібник структурно поділено на дві частини — першу і другу, які разом складають єдине ціле і містять розділи:

1. Господарський порядок.
2. Бюджетне господарство.
3. Виробництво.
4. Ринок і ціна.
5. Гроші і кредит.
6. Огляд загальногосподарського процесу: кругообіг і соціальний продукт.
7. Загальногосподарський розвиток: зростання і кон'юнктура.

У першому розділі посібника розглядається дві групи питань: характеристика змісту господарювання і особливості економік типу ринкової та централізовано керованої. Завершується розділ окремим параграфом, названим «Господарський порядок і страхова справа». Вже в першому підрозділі, аналізуючи загальний господарський порядок, автор визначає можливість появи ризику ведення господарської діяльності, науково-практичне визначення якого, в традиціях німецької економічної школи, автор зводить до небезпеки «утворення небажаної різниці між фактично досягнутими показниками і запланованими» (с.11).

Тут же автор визначає політику господарського суб'єкту щодо цього ризику, у якій чітко проглядаються загальні риси відомого в економічній літературі Risk management, тобто:

- уникнення особливо ризикових операцій;
- планування і здійснення превентивних акцій;
- укладення страхових договорів, тобто трансфер цього ризику на професійних страховиків.

Названі елементи господарського порядку є вихідними і для теорії страхування. Адже існування страхування стає можливим і необхідним лише завдяки ризику, який може проявитися у будь-якій сфері суспільного і господарського життя.

Загальним висновком автора по першому розділу є його твердження, що кожен тип економіки преферує відповідний тип організації страхового захисту. Ринкова економіка віддає перевагу індивідуальному страхуванню, а централізовано керована — соціальному страхуванню.

Щоправда, на думку автора, на сучасному етапі економічного розвитку є доцільним співіснування цих двох типів страхового захисту, які повинні себе взаємно доповнювати. Такий підхід, як відомо, цілком вписується у концепцію «трьох рівнів», яка стала економічною доктриною в галузі пенсійного забезпечення та інших форм соціального захисту не лише в Німеччині, але й в Україні.

Другий розділ присвячений аналізу функціонування різних типів бюджетів господарських суб'єктів. Автор поділяє їх на два типи: 1) приватні бюджети; 2) колективні бюджети, або бюджети об'єднань різного виду. Одним із таких бюджетів автор визначає бюджет соціального страхування. Ці бюджети автор посібника розглядає передусім як центри споживання, які зумовлюють попит на різні блага і відповідні джерела їх постачання. При цьому звертається увага на те, що одним із таких джерел можуть бути лише очікувані у майбутньому надходження, які пов'язані із безпекою їх неотримання, тобто, знову ж із ризиком.

Третім розділом посібника є аналіз процесу виробництва — головна ланка суспільно-економічного життя. Автор розглядає загальний процес виробництва, як поєднання відомих з економічної теорії чинників:

- робочої сили;
- землі (предметів праці);
- виробничих засобів;
- підприємництва (організації виробництва).

Така структуризація автором елементів виробничого процесу є дещо оригінальною навіть для німецької економічної теорії. Зокрема, не всіма, крім базових чинників (робоча сила, засоби, і предмети праці) так чітко підкреслюється виробничий безпосередній характер організаційного чинника.

Зробивши загальну характеристику основних складників виробничого процесу, автор підводить читача до думки, що у страховому підприємстві задіяні такі ж чинники, як і в типовому виробництві, а особливості, в основному, проявляються у сфері організації (с.46).

Щоправда, на мою думку, автор не цілком врахував особливості складу базових чинників. Зокрема, багато німецьких авторів у якості четвертого чинника виділяють інформацію, яка є надзви-

чайно важливою для страхового «виробництва». (1. Helten Elmar. Wettbewerbsvorteile durch Wissensbierte Systeme // Versicherungswirtschaft.-1992. — N5, — С.291. Rehnert Karl — Heinz. Information als Produktionsfaktor // Versicherungswirtschaft.-1992. N 8. — С.462.)

На думку професора Айзена, страхове виробництво як виробництво страхових послуг має ту невідгідну особливість, що воно є безперервним. Тобто, на відміну від інших типів виробництва, його продукцію не можна складувати, як це можна здійснювати у виробництві товарів (с.49).

Розглядаючи страхування у ролі інструменту впливу на виробництво, автор посібника робить цікавий висновок, що як соціальне так і індивідуальне страхування у виробництві проявляють попереджувальну функцію: вони своїм існуванням і функціонуванням забезпечують калькуляцію і контроль затрат, пов'язаних із різними соціальними ризиками, а тому попереджують масове зростання соціальних видатків у різних підрозділах народного господарства. В цьому він вбачає важливу народногосподарську функцію страхування (с.52). Викладаючи у цьому підрозділі зміст теми «Затрати та їх види», було б доречним також обґрунтувати дуже важливе для господарської і страхової практики питання про доцільність і квоти віднесення затрат

Цікавою особливістю рецензованої праці є не лише універсальний виклад основних положень економічної теорії, але й їх адаптація до конкретних питань страхової політики і науки

на страхування до собівартості продукції, виробництво якої необхідно страхувати.

У розділі «Ринок і ціна» автор дає вичерпне тлумачення різних типів організації страхування, оцінюваних з точки зору функціонування ринкового господарства. Він приходить до висновку, що:

- ринок існує лише у сфері індивідуального страхування;
- у соціальному страхуванні ринок відсутній;
- ринок посереднього характеру (неповний, умовний) існує у тих галузях індивідуального страхування, які функціонують у режимі монополії, як наприклад, страхування від вогню у ФРН до 1994 року (с.56).

В цьому розділі автор послідовно і широко розглядає загальні питання організації та функціонування ринку, ілюструючи свої твердження прикладами із практики страхового ринку. Оцінюючи страховий ринок з точки зору пануючої тут конкуренції, автор стверджує, що страховий

ринку, незважаючи на однорідність страхових послуг, не позбавлений і конкурентційного протистояння між продавцями страхових продуктів. Однак, це суперництво має тут позитивну рису, що воно переходить у сферу сервісу та якості обслуговування клієнтів (с.65).

Як відомо, важливим елементом будь-якого ринку є ціна. У страхуванні роль ціни покладена на страховий тариф. Особливості формування цін і тарифів проф. Р.Айзен розглядає у розділі «Види цін», у якому подає видову класифікацію цін і тарифів відносно різних критеріїв. Беручи до уваги факт, що страхові тарифи калькуюються на основі математичних розрахунків, а тому стають досить обгрунтованими, він робить висновок про посилення тенденції до стабілізації страхових тарифів і досягнення на цій основі фінансової стабільності страховиків (с.73).

Друга частина посібника розпочинається темою «Гроші і кредит». Тема охоплює дві підгрупи питань: а) гроші у народногосподарському обігу та б) кредит у народногосподарському обігу. В обох підрозділах, розкриваючи економічну суть грошей та кредиту, автор постійно апелює до їх зв'язків із страхуванням. Він стверджує, що для страхування особливо важливе значення має підтримання реальної вартості грошей. Така необхідність у найбільшій мірі проявляється при довготермінових видах страхування, проведення яких зумовлює формування резервів, знецінення яких приводить до фінансових втрат і зневірення клієнтів у необхідності страхування (с.16). З метою попередження таких ситуацій, страховик у своїй діяльності повинен додатково враховувати ризик знецінення грошей і відповідно розробляти контрзаходи, які б у сукупності склали «стратегію збереження реальної вартості капіталу» (с.16).

Щодо характеристики кредитних відносин, то читачів може зацікавити оригінальна видова класифікація кредитів, подана автором посібника відносно критерію особи кредитодавця:

1. Приватний кредит — позикодавець фізична, чи юридична особа;

2. Банківський кредит — позикодавець банк;

3. Страховий кредит — позикодавець страховик, який надає позику під заставу страхового полісу.

Розглядаючи банківські органи у ролі основних кредитних установ, проф. Р. Айзен не обійшов увагою таке явище фінансового ринку, відоме як Allfinanz, що означає тісну співпрацю банківських та страхових установ по продажу банками страхових продуктів. Така практика співпраці банків і страховиків дуже поширена в Німеччині (с.22).

Одним із головних розділів посібника слід визнати шостий розділ — «Спостереження загальногосподарського процесу: кругообіг і соці-

альний продукт», який, у свою чергу, теж складається із двох, послідовно зв'язаних підрозділів: «Народногосподарський кругообіг» та «Соціальний продукт і національний доход». Перший підрозділ завершується темою: «Страхування в кругообігу», зміст якої розкриває роль і місце страхування у загальногосподарському процесі.

Страхування вже подається не лише як об'єкт, але й як активний суб'єкт впливу на загальногосподарський стан (с.34). Автор розглядає особливості методики розрахунку участі страхового сектора економіки у формуванні валового соціального продукту. При цьому він звертає увагу на недосконалість діючої методики, яка суттєво занижує участь страхового сектору, оскільки новостворену частку сукупного продукту органи статистики обмежують лише до так званих коштів управління, що складають тільки незначну частку страхового премії і загальних надходжень страховиків.

Однак, на думку автора, це не відповідає економічній значимості страхового сектору та його суспільній ефективності. Оцінюючи ситуацію, яка склалася у страховому секторі ФРН, проф. Айзен пропонує доповнити квоту, яку займає індивідуальне страхування у сукупному соціальному продукті (1,37% у 1993 році), продукцією самостійних агентів та брокерів, що працюють у страховому секторі. Крім того, він пропонує зараховувати на користь страхового сектору також дохід з відсотків, який страховики отримують при інвестуванні резервних коштів, як у банківській системі (с.46).

Сьомий розділ посібника є завершальним. У ньому розглядаються такі цікаві теми, як: «Господарський розвиток і кон'юнктура», «Цільові конфлікти у народногосподарській політиці».

Рецензований навчальний посібник крім цікавого і змістовного викладу найважливіших тем економічної теорії, є повчальним також і з точки зору методики подання матеріалу. Так, на початку кожного розділу автор подає перелік завдань, які повинні (будуть) вирішуватися у даному розділі. В кінці тексту кожного розділу автор пропонує перелік контрольних завдань у формі запитань, на які читач повинен знайти відповіді. Однак, щоб знайти правильні відповіді, читач не мусить звертатися до тексту розділів посібника. Для цього йому достатньо переглянути стислі відповіді на поставлені контрольні запитання, які розміщені в кінці кожної частини посібника. Їх у посібнику 66. Крім того, кожна з частин посібника забезпечена словником найбільш важливих термінів.

Підсумовуючи, можна з цілковитою певністю стверджувати, що рецензований посібник є досить цікавим і оригінальним зразком фахової літератури. З огляду на його позитивні риси, відзначені в рецензії, посібник можна рекомендувати не лише студентам, але й фахівцям, спеціалістам в галузі страхової справи — усім, хто глибоко цікавиться теорією страхування. Все це переконує у необхідності перекладу даного посібника українською мовою, що зробить його доступним широкій читацькій аудиторії. ■